

Dansk BiblioteksCenter, 1996, 1:6

**DAN
TURÈLL**

*Et forfatterportræt
af Bo Tao Michaëlis*

FRA UNDERGRUND TIL OVERGRUND

Efter Dan Turèlls alt for tidlige død (1946-93) skorter det ikke på forsøg på at fastholde hans personlighed, hans forfatterskab og liv i et system. At læse hans forfatterskab i udviklinger, ja i adskilte kapitler. Men selv om det kan være rart for overskuelighedens skyld at sætte Turèll lidt i perspektiv og orden, er dette faktisk imod hele hans væsen. Det strider imod hans digteriske program at sætte system i hans produktion, der er enorm, og mere end noget andet dansk forfatterskab dækker alle genrer og medier. Turèlls hele virke er loyalt over for modernismens tro på at et menneskes kunst er et stort værk, et sammenhængende design, et samlet "oeuvre". For nu at citere den franske digter fra århundredeskiftet, Stephan Mallarmé, der lancerede teorien om at en digter, og alt hvad denne står for, udgør en stor bog, hvor man næppe kan sætte kapitler, i hvert fald ikke sætte perioder eller udviklinger uden at begå kunstnerisk helligbrøde. Men man kunne for så vidt lige så godt pege på en anden af Turèlls brødre i ånden, Edgar Allan Poe, der så verden som et grandios plot, som man ikke kunne opdele uden at ødelægge den guddommelige helhed.

Ved at nævne disse to udenlandske forfattere understreges Turèlls sammensatte natur som menneske og kunstner. Han, der var på hat med hele Danmark, var på mange måder yderst udansk. Vel at mærke hvis man med "danskhed" tænker på folkelighed i træsko og

rødgrød med fløde som livets livret. Turèlls andet modersmål var amerikansk og nok var han stolt af at have det proletariske fornavn, men han var lige så stolt af at hans efternavn var fransk. Han elskede B. S. Ingemanns naive kristendom på salmevers, men hans personlige tro var i bund og grund en form for sektetriske buddhisme. Som storbyens flanerende dandy holdt han en solid dansk digtertradition i live. Man kan sige at han på mange måder gik i samme spor som 20ernes og 30ernes Johannes Weltzer og Jens August Schade. Ganske vist lå hans minefelt ikke inde omkring det gamle latinerkvarter, men på Vesterbro. Og han elskede lige så vel som de nævnte herrer at bade sig i byens lys - også når det gjaldt blitzene fra de kulørte billedeblade og neonlys fra københavnerbegivenhedernes repertoire af premierer og receptioner.

Dan Turèll debuterede i slutningen af 60erne med digtsamlinger som kom ud på små forlag. Hans første digtsamling hed *Vibrationer* (1966), men den slettede han siden af sit officielle forfatterskab. Så hans offentlige fremtræden i bogverden er fra 1969, kom på undergrundsforlaget Sub Pub og hed *40 ark*. Indtil 1974 folder hans forfatterskab sig ud i en række undergrundspublikationer af digte. Ofte med kryptiske engelske titler sådan som det var på mode i årene med inspiration fra amerikansk hippiekultur. Alskens ind- og udfald blandes skødesløst og signifikant i hans helt egen tekstverden, der altid skriver sig ind i eller citerer andre tekster. Fænomenet hedder "intertekstualitet". Og dette begreb, som siden blev yderst mondant i 80ernes postmoderne opgør med kunstnerisk originalitet, var Turèll en af de først til at benytte i dansk sammenhæng. Men bag om dette tæppe vævet på lav- og højkultur smeltet og flettet ind i hinanden, var der ikke tvivl om forfatterens uhyre belæsthed. Gamle modernister såsom T. S. Eliot og Ezra Pound var Turèll velbevandret i, og ganske uden blusel og tøven satte han disse ind i sammenhænge med krimiforfattere

såsom Simenon, Dashiell Hammett, Raymond Chandler og nyere musikfolk såsom Lou Reed, Chuck Berry og Bob Dylan. Eller filmkomikere såsom Chaplin, W.C. Fields og Gøg og Gokke. Han rablede om alt mellem himmel og stenbro - for nu at citere Turèll selv.

Turèlls digteriske hovedværker fra denne tid er *Sekvens af Manjana, den endeløse sang flimrende igennem hudens pupiller* (1973) og *Karma Cowboy* (1974). Digtsamlinger der typisk kom på avantgardeforlaget Arena og som med en egen sproglig tone, bag et virvar af bevidststrøm, i sig har en rød religiøs tråd om livets inderste kilder. De små trivielle gøremål, der visionært reflekterer tilværelsens store spørgsmål, dagligdagen der er evig guddommelig, bare man gider kigge efter. Netop det sidste var et vedvarende tema helt op til de sidste digtsamlinger, trilogien *Himalaya Hilton* (1991), *Gud og Gokke* (1992) og den allersidste, som kom ud posthumt, *Tja-a Cha Cha* (1993), og som på alle måder er en bevægende og stolt afsked med livet, storbyen og kærligheden.

PORTRÆT AF DIGTEREN SOM UNG PROLETAR

Selv om Turèll i midten af 70'erne var et navn man lagde mærke til på den danske digterscene, var det hans ungdomsroman *Vangede Billeder* , som i 1975 betød det folkelige gennembrud. Den blev hurtigt en bestseller, og i dag over tyve år efter er den faktisk en bibel for mange unge, som Turèll på det nærmeste kunne have været (bedste)far til. Bogen om dengang i 50'ernes Vangede, vrangen af det rige Gentofte, fortsætter temaet om livets visionære almindeligheder, tilsat de proletariske rødder fra dengang, verden både var naiv og dog vild, tryk og alligevel mystisk med dens mærkelige mytiske geografi og dens eget stolte miljø. Hvor et par høje omkring Gentofte Stadion fik navn efter Louis Armstrong-schlageren *Blueberry Hill*, og hvor hverdagens stille eksistenser gennem Turèlls pen blev gjort til homeriske helte. Vangede Billeder er skre-

vet af en poet og svinger mellem intenst oplevede scener og lyriske passager, hvis versefødder er talesprog og rytmen stedets slang. "Vangede" lignede ikke andre bøger om den tabte ungdom og dens weltschmerz. For i modsætning til andre nationale ungdomsklassikere - *Jørgen Stein, Midt i en Jazztid* og *Den kroniske uskyld* - handler denne for en gang skyld ikke om den middelklasseungdom som går i gymnasiet, på universitetet eller står på borgerlige holdepladser i livet. Bogen drejede sig om den anden danske ungdom, som næppe var så forgyldt og næppe havde de samme vilkår som den mere eller mindre herskende klasses afkom. Vangede ligger lidt nord for København, men via bogen blev det sindbillede på alle småborgerlige forstæder over hele Danmark. Og blev guide på ruten ud i livet, en rute som ikke slavisk førte til studenterhue, men helt sikkert førte til forelskelse, kærestesorg og rodløshed.

ONKEL DANNY

Vangede gjorde Turèll til hele nationens Onkel Danny. Og onkel borger jo både for noget intimt fortællende - en onkel er altid fuld af gode historier - og for noget nostalgisk småsnakkende - en onkel er tilpas gammel til at kunne huske noget fra "den gang". (Og mon ikke Turèll selv har tænkt på Onkel Anders - både ham fra Andeby og Far til Fire, da han valgte sin "titel"?) Det blev til en række samlinger af snakkende kortprosa - *Onkel Danny fortæller* (1976), *Onkel Danny fortæller videre* (1978), *Onkel Danny fortæller i timevis* (1979) og *Onkel Danny fortæller på talløse opfordringer* (1982) - historier der altid som ekko havde devisen "that's life". Samtidig fik Turèll sin egen klumme i dagbladet Politiken, hvor han gav rollen som den "streetwise" bohème, der tog temperaturen på Storbyen. Lidt i retning af franskmanden Henri Murger, som i forrige århundredes Paris fortalte om studenterlivet på venstre Seinebred. Han forargede med at "anmelde" kvaliteten og prisen på hash i Christiania

og at skose bystyret for ikke at holde nok af det indre København. Også disse I Byen-vandringer blev samlet i en række bind. Men det flød heldigvis og stadigvæk med digtsamlinger, nu knapt så sprogligt eksperimenterende, men netop i samklang med hans nye "folkelighed" - *Drive-in Digte* (1976), *3-D Digte* (1977) og *Storby-Blues* (1977). Samtidig var arbejdsnarkomani en sat endnu mere i vejret. Dan fik tid til at skrive i forskellige tidsskrifter - Alt for damerne, MM og Levende Billeder fx. Hans slentrende, sludrende munddiarré var der rift om overalt. Og som det levende kunstværk han var - med skaldet isse, Chaplin-bowler, Professor Tribini-slips og sorte negle - indledte han også en foredragsrække, der førte ham nær sagt over alt mellem Gedser og Skagen. Talrige seancer på TV, og oven i købet en ikke ueffen karriere som "performer" med rockgruppen "Sølvstjerne", var der også tid til. Pludselig blev det mondænt med Turèll at høre Giro 413 og have en kvalificeret mening om Gustav Winkler og Birthe Wilke. Faktisk er der nok ingen, der som Dan har gjort skellene mellem høj- og lavkultur så behageligt lave og ligegyldige.

MORD PÅ TOLV MÅNEDER

Rygtet siger at det var en stor skattegæld som satte Turèll i gang med at skrive sin serie på tolv krimiromaner, der begyndte med *Mord i Mørket* i 1981. Kanske - men Turèll havde alle dage været en svoren fan af den hårdkogte amerikanske krimi à la Raymond Chandler. Og hans tolv romaner om den navnløse reporter, der opklarer krimigåder med udspring på Vesterbro, blev en ny succes. To af romanerne blev endda filmatiseret, ikke til forfatterens tilfredshed, og bøgerne gjorde hans navn kendt i Norden, da nogle af dem blev oversat til norsk og svensk. Ikke alle bøgerne er lige gode, og man mærker tydeligt, at Turèll stort set var ret så sorgløs med hensyn til at konstruere et rimeligt sammenhængende plot. Ligesom forbilledet

Chandler var Turèlls force at kreere en stemning af hygge og uhygge, pludselig død, storbyen på vrangen og blød jazzet musik af den slags, som opstår når mennesker mødes. Tre af krimierne foregår udenfor København - *Mord i Rodby* (1981), *Mord på Malta* (1982) og den sidste i serien *Mord i San Francisco* (1990). Dan var ikke meget for den danske provinsby, han havde ligesom sine nationale yndlingsforfattere, Herman Bang og Gustav Wied, et ondt øje til dens dobbeltmoral. Men Malta elskede han og besøgte utallige gange. Og selvfølgelig skulle serien ende i den amerikanske by, som både havde gjort Dashiell Hammett og 50ernes amerikanske lyrikere - The Beat Generation - verdensberømt. Alle krimierne havde det tilfælles, at de foregik på hver sin tid af året, i hver sin måned så at sige. Romanerne fik mange fans. Og da serien var forbi skrev han lige endnu en krimi. Hans sidste prosabog var en "roman noir" en sort og besk krimi, der hed *Det døgn, da.* (1992). Og som måske er hans bedste "rigtige" roman med en historie om skinsyge og sindssyge blandt små eksisterer på Vesterbro, cirklet ind i et fatalt døgnstimer.

Der var kritiske røster som sagde, at Turèll gjorde et narkomiljø, et hårdt belastet område i storbyen, Vesterbro, til sit eget forgyldte og romantiserende Dan Turèll-country. Men kritikken kunne han tage roligt. Hans verden var ord, litteratur, sprog og stemninger, og søgte man efter realisme, var den at finde mellem linierne. Skjult af musik, af indfald og en evig koda over at livet er forundeligt og forførende. Især i storbyen København, men også i London, en verdensby som tidligt fik hans hjerte. Paris var han derimod mere lunken overfor, selv om en anden yndling, Georges Simenon, med sine Margret-bøger havde indskrevet denne storby i Turèlls mentale skatkammer. Og så var der endelig USA, som han elskede med en egen naiv og charmerende kærlighed. Et land der var skabt af drømme i Vangede den gang Amerika lå så langt, langt borte - Guds eget land.

MR KNOW ALL

Læser man Turèlls samlede forfatterskab - og så får man sin sag for - er det klart, at man har med et menneske at gøre, der så at sige vidste alt, hvad der var værd at vide. Turèll elskede at snakke om, at han havde gået i livets universitet og ikke på det sted for højere viden, hvor æggehoveder har deres gang. Umiddelbart er det meste af hans forfatterskab let at gå til. Men man skal ikke lade sig narre. Dan var et kæmpe arsenal af al mulig viden fra nær og fjern, Øst og Vest. Han kunne ikke lide at være anmelder, men det afholdt ham naturligvis ikke fra at have en mening om både det ene og det andet. Han brød sig ikke synderligt om så forskellige forfattere som Agatha Christie og Johannes V. Jensen. Men derimod netop amerikansk hårdkogthed på film og i bog var han dybt fascineret af. Hans lille essaysamling om dette emne, *Sort Film* (1984), er en glimrende og varm introduktion til krimi- og thrillerforfattere på begge sider af Atlanten. Han følte sig beslægtet med Kommisær Maigret og privatdetektiven Philip Marlowe, fordi de begge var storby-mennesker, der fristede en skæbne som outsiders over for det borgerskab, de betjente. Han forstod Graham Greenes religiøse antihelte, der ikke føler sig hjemme nogen steder. Han skrev en kærlig bog om *Alverdens vampyrer* (1978), hvor han før så mange andre beskrev Grev Dracula og co. som sorte romantikere, der sanseligt forbrugte livet, og hvis blodtørst i virkeligheden var en metafor for en gevaldig livsglæde. At leve evigt ved at leve i nuet, gribe dagen for igennem den at opleve alt på en gang. Og sådan kunne han også suverænt og elegant ved en anden lejlighed hylde Disneys og Carl Barks' Anders And som en anden Sisyfos. Grækeren, der i de gamle myter og i Albert Camus' essay aldrig giver op, men hver dag ruller sin sten op ad bakken, for blot med stolthed og stædighed at se den rulle ned igen. Til en ny dag som truer, for nu at citere Radisernes Søren Brun, en anden tegneserie-

figur Turèll også havde valgslægtskab med. Og at Politiken udnævnte ham til "radise" var faktisk en hædersbevisning han var overmåde glad for.

SPROGET

Ser man Turèlls betydning for dansk litteratur sådan lidt fra oven, er han både en traditionel poet med sans for digtningens religiøse betydning og medmenneskelig kommunikation. Og en modernist, der skrev sig ind i en ny sproglig bevidsthed, hvor poesi er tidens musik, både den fra koncertsalen og den fra forsamlingshuset, glimt af verden spejlet i et lusset værtshus og i en strofe fra en slidt schlager. Han havde en sublim sans for sprogets facetter. Det var der mange i hans generation som havde. Turèlls force var bare, at han brød ud af sit noget elitære lyrikermiljø og folkeligt smittede andre med denne djævelske sans for hvad man kan med sprog. Turèll elskede, lige som de gamle græske filosoffer og zenbuddhismens munke, det paradoksale udsagn. Det, at sige noget i sproget, der i virkeligheden var en modsigelse, gav ham en dyb religiøs glæde og en nærmest andagstfuld holdning til alfabetet som selve koden til livets hemmeligheder. Han kunne stå frem ved diverse foredrag og mene at "børnelokkere boller bare bedre". Og når den første forargelse havde lagt sig over dette formastelige budskab, stod sprogets rytmiske bogstavrim tilbage som røgen fra Turèlls (alt for) mange cigaretter. At sige noget med sprogets musik, at gøre dét muligt i ord som er umuligt i virkeligheden, var den vished som var med i Turèlls bagage. Og han delte gerne ud af den. At læse Turèll er at begive sig ud på en lang vandring i et varieret landskab med dale og bjerge. Ikke alle udsigter er lige flotte, men her og der og ganske ofte møder man et syn, en indsigt, som man ikke finder mage til. Nogen andre steder.

FLERE TITLER AF OG OM DAN TURÈLL

DAN TURÈLLS PRODUKTION

Hans forfatterskab løber op i hundrede titler. Bortset fra de som allerede er beskrevet i teksten skal nævnes:

DIGTSAMLINGER:

Alhambra Blues (1983), *Kom forbi* (1984), *Jazz-digte* (1986) og *Forklædt til Genkendelighed* (1989).

KORTPROSA:

Don Dobbeltliv og andre historier fra Stjerne-cafeen (1985), *Mord på Møntvaskeriet og andre kriminalhistorier* (1986), *Feuilleton 1-8* (1991) og *Undervejs med Copenhagen All Stars* (1991).

ESSAYS:

Forlagsserien *Medie-Montager 1-6* (1975-78), *Dan Turèll i byen* (1979), *Dan Turèll i byen igen* (1982), *Dan Turèll i byen så det basker* (1985), *Dan Turèll i byen i den grad* (1988), *As Time Goes By ... klip fra den fortsatte scrap-bog* (1989) og *Dan Turèll i byen - og i baggårdene*. (1991).

Derudover redigerede han og skrev forord til B. S. Ingemanns *Lysets engel* (1989), Raymond Chandlers *Udvalgte breve* (1990), Dashiell Hammets novelle-samling *En sag for Continental* (1985) , en novellesamling af Baronesse Orczy - hende med den røde Pimpernel - *Den gamle mand ved hjørnebordet* (1985) og Graham Greenes *Øjenvidnet og andre historier* (1992).

Et udvalg af hans egen yndlingshumor er samlet i *Lutter Lutter* (1987).

Andre udvalg: *Døgn-Digte* (1979), *Amerikanske Ansigter* (1979) og *Et udvalg omkring en generation* (1981).

 betyder at bogen findes indlæst som lydbog.

Dan Turèlls ven gennem mange år, tegneren Peder Bundgaard udgav i 1995 bogen *Superdan - et portræt af Dan Turèll*. (290 sider).

I Klaus Lynggaards essaysamling *Febertid* (04.6), der handler om hans ungdoms rock- og forfatteridoler, kan læses "*Til en Karma cowboy*" (s. 65-73) om Dan Turèll.

Dan Turèlls stemme kan bl.a. høres på cd'erne: *Dan Turèll & Sølvstjernerne* (Olufsen) samt *Pas på pengene!* (Mega).

Dan Turèll. Revideret udgave.

Af mag. art. Bo Tao Michaëlis

Foto: Gorm Valentin

Grafisk design: Hovedkvarteret ApS, København

Udgiver og ©: Dansk BiblioteksCenter as, Ballerup 1996

Tryk: A-print, Espergærde

Papir: Cyklus

DBC-varenr.: 92169611